

Recenzja książki Zdzisława Marka Kurkowskiego

Audiogenne uwarunkowania zaburzeń komunikacji językowej

Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013

Anna Kruczyńska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Zakład Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego, Lublin

Adres autora: Anna Kruczyńska, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Zakład Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego, ul. Sowińskiego 17, 20-040 Lublin, e-mail: anna.kruczynska@poczta.umcs.lublin.pl

Audiogenne uwarunkowania zaburzeń komunikacji językowej autorstwa Zdzisława Marka Kurkowskiego to cenna publikacja podejmująca temat zaburzeń komunikacji językowej z perspektywy audiofonologii. Autor zwraca w niej szczególną uwagę na fundamentalny związek słuchu i mowy, który z punktu widzenia dyscypliny naukowej, jaką jest logopedia, ma ogromne znaczenie. Podejmując ten temat, opisuje własne badania przeprowadzone na grupie pacjentów ze zdiagnozowaną dyslalią, dysleksją oraz jękaniem, w których sprawdza, na jakim poziomie wykształcone są u nich wyższe funkcje słuchowe, takie jak: dyskryminacja, selekcja (uwaga słuchowa) oraz lateralizacja.

Praca składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów, bibliografii oraz aneksu. Pięć pierwszych rozdziałów to część teoretyczna, będąca zbiorem informacji dotyczących słuchu, kształtowania się funkcji słuchowych, percepcji słuchowej i centralnych zaburzeń przetwarzania słuchowego. Kolejne rozdziały tworzą część badawczą, w której omawiane są uzyskane wyniki badań.

W pierwszym rozdziale autor wprowadza czytelnika w świat dźwięków i przedstawia ich rolę w życiu człowieka, omawiając złożoną drogę, jaką muszą przebyć, aby zostały dobrze odebrane. Dzieli dźwięki na kilka grup, poświęca również dużo uwagi szczególnie interesującemu zagadnieniu – znaczeniu dźwięków muzyki dla człowieka. Autor podejmuje się także zdefiniowania terminu *sluch* oraz czyni wnikliwy przegląd klasyfikacji funkcji słuchowych. Nawiązuje też do roli słuchu, jaką w procesie nabywania mowy wskazał Leon Karczmarek, omawia jego schemat mowy – budowy i odbioru wypowiedzi słownej oraz poszerza go o model Bożydara Karczmarka, odwołuje się także do innych modeli dostępnych w literaturze. W końcowej części rozdziału prezentuje, w jaki sposób kształtują się wyższe funkcje słuchowe i co wpływa na ich prawidłowy rozwój, począwszy od okresu prenatalnego.

Problem centralnych zaburzeń przetwarzania słuchowego (ang. *Central Auditory Processing Disorders*, CAPD), który w Polsce jest nadal nowym zagadnieniem, obejmuje

drugi rozdział książki. Autor poszukuje w nim definicji zaburzenia, omawia objawy, które mogą na nie wskazywać, a także prezentuje, jak wygląda proces diagnostyczny, wskazując przy tym dostępne techniki badawcze. Co istotne, autor poświęca uwagę nie tylko zagadnieniom teoretycznym, lecz podejmuje także temat niezwykle ważny dla wszystkich praktyków, czyli propozycje terapii osób z zaburzeniami przetwarzania słuchowego. Opisuje takie metody jak: Metoda Tomatisa, Indywidualna Stymulacja Słuchu K. Johansena IAS, Metoda Sonas Samonas według Ingo Steinbacha, Auricula TM, Fast for Word oraz Metoda Warnkego, które na świecie z powodzeniem wykorzystywane są do terapii CAPD.

Trzeci rozdział to omówienie zagadnienia dyskryminacji (rozróżniania) wysokości dźwięków z logopedycznego punktu widzenia. Autor, wskazując na ogromne zamieszanie panujące w polskiej terminologii, stara się poczynić szczegółowy przegląd nazewnictwa w odniesieniu do takich terminów jak: słuch fonematyczny, słuch mowny, fonologiczny oraz fonetyczny. Zaznacza przy tym, że terminy te nie istnieją w literaturze anglojęzycznej. Opisuje także istotę zaburzeń procesu rozróżniania dźwięków mowy, czyni również przegląd sposobów badania umiejętności rozróżniania, identyfikowania i różnicowania dźwięków, omawiając dostępne w Polsce testy logopedyczne oraz psychologiczne.

Kolejne zagadnienie, które zajmuje ważne miejsce w omawianej publikacji, to lateralizacja, a przede wszystkim lateralizacja słuchowa oraz jej znaczenie dla osób cierpiących na zaburzenia komunikacji językowej. Autor podejmuje ten problem, bo jak zaznacza, brakuje praktycznego zastosowania wiedzy z zakresu lateralizacji, zwłaszcza słuchowej, w terapii logopedycznej, wskazując tym samym na potrzebę włączenia jej diagnozy do procedury badania logopedycznego.

Ostatni rozdział teoretyczny poświęcony został percepcji słuchowej i jej związku z zaburzeniami mowy. Autor omawia w nim zagadnienie wpływu uszkodzeń narządu słuchu

na komunikację językową. Porusza temat przede wszystkim dwóch najważniejszych strategii pomocy w przypadku uszkodzeń odbiorczych, tzn. zastosowania aparatów słuchowych oraz implantów ślimakowych. W rozdziale podejmuje także temat percepcji słuchowej u osób jąkających się, jak również ze zdiagnozowaną dysleksją lub dyslalią.

W kolejnych rozdziałach prezentowane są wyniki badań przeprowadzonych nad dyskryminacją wysokości dźwięków, lateralizacją oraz uwagą słuchową u osób ze stwierdzoną dyslalią, dysleksją oraz jąkaniem.

W rozdziale piątym autor szczegółowo przedstawia problemy badawcze, zastosowane metody i techniki badawcze, a także charakterystykę badanej grupy, składającej się z 400 osób. Stawia też szereg pytań, m.in. o związek dyskryminacji wysokości dźwięków tonalnych z występowaniem jąkania, dyslalii oraz dysleksji. Zastanawia się, czy wymienione grupy różnią się poziomem umiejętności w tym zakresie; czy są jakieś konkretne pasma częstotliwości, które stwarzają problem z ich różnicowaniem osobom cierpiącym na wymienione zaburzenia; jak przedstawia się przewaga ucha w percepcji dźwięków mowy, czy może mieć to związek z dominacją ręki, oka i nogi; czy lateralizacja słuchowa ma wpływ na komunikację językową oraz w jaki sposób jednouszne uszkodzenia narządu słuchu wpływają na komunikację językową.

W kolejnych rozdziałach autor szczegółowo i wnikliwie omawia uzyskane wyniki badań, które opisują umiejętności różnicowania wysokości dźwięków u osób z dyslalią, dysleksją oraz jąkaniem, i porównuje je z rezultatami osób bez zaburzeń komunikacji językowej. Wynika z nich, że osoby z dyslalią mają spore trudności z różnicowaniem wysokości dźwięków, co wskazuje, jak pisze autor, na problem leżący niekiedy w zaburzeniach słuchu fonematycznego, ale w niedostatecznie rozwiniętych umiejętnościach przetwarzania dźwięków. Lepsze wyniki uzyskały osoby z dysleksją, a praktycznie żadnych trudności nie zauważono u osób jąkających się. Autor zaznacza jednak, że jedyną przyczyną zaburzeń mowy oraz trudności w czytaniu i pisaniu nie mogą być trudności w różnicowaniu wysokości dźwięków i należy brać pod uwagę wiele czynników składających się na etiologię zaburzenia.

Kolejny rozdział poświęcony został zagadnieniu lateralizacji słuchowej osób z zaburzeniami komunikacji językowej. Jak zaznacza Z. M. Kurkowski, w diagnozie logopedycznej często pomijany jest aspekt dominacji ucha, co niejednokrotnie mogłoby wyjaśnić, skąd u pacjenta biorą się problemy z nabywaniem mowy czy trudności w czytaniu i pisaniu. W badaniach własnych autora pacjentom określono profil lateralizacji (w opracowaniu Z. M. Kurkowskiego) w zakresie dominacji ucha, oka, ręki i nogi, a do oceny lateralizacji percepcji słuchowej wykorzystano Test Rozdzielności Słyszania (TRS) (autorstwa Z. M. Kurkowskiego). Profile dominacji obejmujące ucho, rękę i oko różniły się w zależności od badanej grupy. Autor wnioskuję, iż uzyskane niższe wyniki lateralizacji jednorodnej dla grupy osób z zaburzeniami komunikacji w porównaniu z grupą kontrolną mogą wskazywać na wpływ takiego profilu na nabywanie mowy oraz umiejętności czytania i pisania, a uzyskane profile o lateralizacji

skrzyżowanej lub nieustalonej mogą utrudniać przebieg procesów integracyjnych percepcyjno-motorycznych z uwagi na dłuższą drogę przewodzenia informacji. Zastanawia się również, czy dominacja ucha ma związek z dominującą półkulą. Przytaczając wcześniejsze wyniki badań, stwierdza, że najkorzystniejsza transmisja dźwięków mowy jest z ucha kontrlateralnego do półkuli dominującej dla mowy. Chcąc sprawdzić istotę tego twierdzenia we własnych badaniach, wykonuje pacjentom test rozdzielności słyszania (TRS).

Ostatni rozdział dotyczy oceny uwagi słuchowej u osób z zaburzeniami komunikacji. Autor wykonał badania uwagi słuchowej zgodnie z procedurą A. Tomatisa. Ocenie podlegały trzy przedziały częstotliwości: przedział 1 – od 125 Hz do 750 Hz; przedział 2 – od 1000 Hz do 4000 Hz oraz przedział 3 – powyżej 6000 Hz. Oceniano progi słuchania zarówno dla przewodnictwa powietrznego (uwaga zewnętrzna), jak i kostnego (autokontrola słuchowa). Uzyskane wyniki dla przewodnictwa powietrznego wskazały na znaczne obniżenie uwagi w grupie osób z dyslalią, lepsze dla dysleksji i praktycznie nieróżniące się od grupy kontrolnej dla jąkania. W zakresie przewodnictwa kostnego najniższe wyniki uzyskali pacjenci jąkający się, co – jak pisze autor – może wskazywać na „wyłączenie” słuchania samego siebie.

Publikacja Z. M. Kurkowskiego jest próbą zwrócenia uwagi środowiska logopedycznego na konieczność wnikliwej oceny wyższych funkcji słuchowych, których prawidłowe funkcjonowanie może warunkować powodzenie terapii logopedycznej. Wraz z rozwojem nauki oraz licznymi w ostatnim czasie osiągnięciami audiologii, problem centralnych zaburzeń przetwarzania słuchowego coraz częściej jest podejmowany także w Polsce i należy zwracać dużą uwagę na rolę tego zagadnienia również w kontekście zaburzeń komunikacji.

Dzięki niniejszej publikacji logopedzi oraz pedagodzy mogą zapoznać się z jeszcze niedawno nieznanym problemem i w swojej pracy, podczas stawiania diagnozy i poszukiwania przyczyny zaburzenia, skorzystać już nie tylko z wyników podstawowych badań audiologicznych w zakresie recepcji dźwięków oraz z testów do badania słuchu fonematycznego, lecz także z technik diagnostycznych do oceny wyższych funkcji słuchowych, mierzących czasowe aspekty opracowywania informacji słuchowej, oceniających integrację i separację międzuzuszną, rozumienie mowy zniekształconej oraz dyskryminację słuchową. Mając na uwadze wyniki prezentowane przez autora, nie można zapomnieć o istotnym znaczeniu lateralizacji słuchowej i integracji międzypółkulowej, do których oceny można zastosować testy rozdzielności słyszania TRS lub DDT.

„Audiogenne uwarunkowania zaburzeń komunikacji językowej” to niewątpliwie ważna publikacja podejmująca najnowsze zagadnienia z zakresu audiologii, na które każdy logopeda oraz pedagog powinien zwrócić uwagę, mając na uwadze przede wszystkim dobro własnych pacjentów. Źródłem ich trudności w komunikacji mogą bowiem być właśnie zaburzenia wyższych funkcji słuchowych, a jak wiadomo, powodzenie terapii zależy przede wszystkim od znalezienia właściwej przyczyny trudności.